

ΑΠΟΥΚΛΕΥΤΟ ΔΩΡΗ ΗΣΟΓΑΝΟ
ΤΕΛΟΣ ΕΝΤΙΣ ΣΧΕΡΙΝΑΡΟ
ΚΑΙ ΚΑΡΑΙΔΗΤΟΥ ΤΙ ΖΩΝΕ
ΤΙΚΝΑ ΔΩΛΩΦΑΝΕΙ ΕΙΘΙΟΝΤ
ΚΛΙ ΟΠΠΑΙ ΛΑΧΑΝΑ ΑΛΑΡΩΝ
ΣΤΗΣ ΣΤΑΚΛΠΟΙ Η ΗΣΟΓΑΝΑ
ΓΗΝΗ ΧΕΙΡΟΣ ΚΛΙ ΑΙΔΙΟΝΤ
ΤΑΙΤΟ ΔΡΑΜΑΤΟ ΕΡΩΤΕΑΣ
ΓΕΡΩΝΙ ΕΥΡΩΦΗ ΝΕΙ ΠΛΗΒΕΙΟ
ΚΑΙ ΝΥΝ ΠΙΕ ΠΡΑΜΕΝ ΟΝΤΟ
ΡΑΜΑ ΣΤΙ ΓΑΡΕΙ ΣΠΙΕΡΙ ΜΟΓΙ^ν
ΔΙΔΟΦΙΛΑΝΗ ΙΧ ΑΣΦΕΝΗ
Η ΑΕΡΑΣ ΠΟΛΛΑΣ ΚΛΑΙΝΑΣΤΑ
ΕΠΙΡΑΜΛΟΤΕ ΥΟΛΗ Η ΠΛΑΝ
ΒΑΛΙΑΚΑ ΚΑΙ ΤΣΕΛΟΥΛΗ
ΕΠΙΤΩ ΟΡΑΜΑ ΙΚΑ
Η ΝΟΔΙΑΝΟ ΟΥΜΕΝΗ

Βασιλικής Βασιλείας
Βασιλοπάτη

ΠΟΥΤΟΠΟΥ ΚΑΙΣΕΙ
ΣΕΝΤΑΜΟΝ ΚΑΙ ΕΙΓ
ΓΕΩΣ ΣΙΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΟ
ΤΑΙ ΚΑΙ ΑΙΑΝ ΤΗΝ
ΓΑΙΤΕΙΛΑΥ ΤΟ ΒΙΒ
ΓΕΝ ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΤΗΝ
ΚΩΦΕ ΣΑΙ ΘΕΚΕΝΑΙ
ΛΑΙΑ ΑΙΝΟΥ ΚΙ ΤΗ
ΣΕΛΑΙ ΤΗΝ Η Η Η
ΛΥ ΤΟ ΤΗΝ ΤΗ
ΤΙ ΕΠΙ ΡΑΞΙΑ ΛΑ
ΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑ
ΛΟΥ ΡΕΜΕΝΗ ΛΑ
ΛΑ ΛΑ ΙΟΥ ΚΕΙ ΛΑ
ΠΟΣ ΛΕΤΗ ΜΗ
ΛΑ ΤΕΡΗ ΣΥ
ΛΑ ΣΟΥ ΤΑ
ΛΑ ΣΟΥ ΤΑ
ΛΑ ΣΟΥ ΤΑ

Η Μετάφραση της Βίβλου στην Εκκλησία και στην Εκπαίδευση

Αφιέρωμα στα 25 χρόνια από την έκδοση
της Νέας Μετάφρασης της Καινής Διαθήκης
στη Νεοελληνική Γλώσσα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Βασιλική Ηλ. Σταδοκώστα

Η μετάφραση της Βίβλου στην Εκκλησία
και στην Εκπαίδευση

Αφιέρωμα στα 25 χρόνια από την έκδοση της Νέας Μετάφρασης
της Καινής Διαθήκης στη Νεοελληνική Γλώσσα

Εισηγήσεις Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου
της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Βασιλική Ηλ. Σταθοκώστα

Α' έκδοση: Αθήνα 2015
ISBN: 978-618-5078-18-8

© ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Απαγορεύεται η μερική ή ολική ή καθ' οιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγή,
αναδημοσίευση ή αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης του παρόντος έργου
τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή
χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

ΑΘΗΝΑ 2015

Εμμ. Μπενάκη 50, 106 81 Αθήνα
Τηλ. +30 210 3816138, +30 210 3813020 | Fax. +30 210 3842582
e-mail: info@greekbibles.org | www.hellenicbiblesociety.gr

Περιεχόμενα

Προλογικό Σημείωμα.....	9
Βασιλική Σταθοκώστα	
<i>Επ. Καθηγήτρια του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών</i>	
Χαιρετισμός.....	11
Μιχαήλ Χατζηγάννης	
<i>Γενικός Διευθυντής της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας</i>	
Χαιρετισμός.....	13
Του Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος και Αλμυρού κ. Ιγνατίου	
<i>Πρόεδρος της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας</i>	
Χαιρετισμός.....	18
Της Αυτού Θειοτάτης Παναγιότητος του Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου	
Χαιρετισμός.....	19
Του Μακαριωτάτου Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής κ. Θεοδώρου Β'	
Χαιρετισμός.....	20
Του Μακαριωτάτου Πατριάρχη Ιεροσολύμων κ. Θεοφίλου Γ'	
Χαιρετισμός.....	22
Του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερωνύμου Β'	
Προσφώνηση τιμωμένων.....	23
Γεώργιος Γαλίτης	
<i>Ομότ. Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών</i>	
Κριτικές εκδόσεις και μετάφραση της Καινής Διαθήκης (Κεντρική Εισήγηση).....	27
Χρήστος Καρακόλης	
<i>Αν. Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών</i>	
Η προσφορά της Βιβλικής Εταιρίας στην Εναγγελική Εκκλησία της Ελλάδος.....	38
Ιωάννης Α. Τσεβάς	
<i>Διευθυντής του Ελληνικού Ιστορικού Εναγγελικού Αρχείου</i>	

Κριτικές εκδόσεις και μετάφραση της Καινής Διαθήκης

Χρήστον Καρακόλη

Αν. Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ θα αναφερθούμε συνοπτικά στην ιστορία της κριτικής του κειμένου και των μεταφράσεων της Καινής Διαθήκης. Εν συνεχείᾳ, θα σταθούμε στις κριτικές εκδόσεις των Ηνωμένων Βιβλικών Εταιριών (H.B.E.) και στη σχέση τους με τις μεταφράσεις της Καινής Διαθήκης. Τέλος, θα επιχειρήσουμε την ένταξη της όλης προβληματικής στο πλαίσιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας και Θεολογίας στον ελλαδικό χώρο.

Αν και οι κριτικές εκδόσεις είναι ένα νέο σχετικά φαινόμενο στην ιστορία της παραδόσεως του κειμένου της Καινής Διαθήκης, αφού ξεκινούν μόλις στα τέλη του 17ου αιώνα¹, ωστόσο η κριτική του κειμένου είναι τόσο αρχαία, όσο αρχαία είναι και τα πρώτα χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης². Η πληθώρα των χειρογράφων οδήγησε στη δημιουργία διαφόρων εκδοχών των καινοδιαθηκικών κειμένων, είτε από αντιγραφικά λάθη είτε λόγω εσκεμμένων γλωσσικών ή και νοηματικών διορθώσεων στο κείμενο είτε, τέλος, λόγω προσαρμογής του κειμένου στις πεποιθήσεις του εκάστοτε αντιγραφέα³. Υπάρχουν ενδείξεις ότι κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες επί μέρους κοινότητες και αιρετικές ομάδες όχι μόνο παρήγαν τα δικά τους -απόκρυφα, όπως εν συνεχείᾳ ονομάστηκαν- κείμενα, αλλά ενίστε και αλλοίωναν τα υπάρχοντα⁴.

1. Για μια συνοπτική ιστορία της κριτικής του κειμένου της Καινής Διαθήκης βλ. Gordon D. Fee, «Textual Criticism of the New Testament», στο E.J. Epp και G.D. Fee (εκδ.), *Studies in the Method and Theory of New Testament Textual Criticism* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1993), σ. 3–16.

2. Βλ. σχετικά με τον τρόπο που ασκήθηκε η κριτική του κειμένου της Καινής Διαθήκης από τους αρχαίους Πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς Bruce M. Metzger, *Chapters in the History of New Testament Textual Criticism* (New Testament Tools and Studies 4° Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1963); Amy M. Donaldson, *Explicit References to New Testament Variant Readings among Greek and Latin Church Fathers* (Διδ. διατριβή 2 τόμοι Notre Dame, IN, 2009).

3. Βλ. σχετικά Paul D. Wegner, *A Student's Guide to Textual Criticism of the Bible: Its History, Methods and Results* (Downers Grove, IL.: IVP Academic, 2006), σ. 44–57.

4. Βλ. σχετικά Ιωάννη Δ. Καραβίδόπουλον, *Απόκρυφα χριστιανικά κείμενα A': Απόκρυφα ευαγγέλια* (Βιβλική Βιβλιοθήκη 13° Θεσσαλονίκη: Πονυραράς, 1999), σ. 11–16.

Η λεγόμενη «μεγάλη Εκκλησία» (Grosskirche) στην προσπάθειά της να περιχαρακώσει την πλοτή της έτεινε, όπως ήταν φυσικό, να ευνοήσει τις γραφές εκείνες που αποσαφήνιζαν και υπογράμμιζαν τα δόγματά της. Η ποικιλία αυτή της χειρόγραφης παράδοσης οδήγησε τους Πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς στη σύγκριση των χειρογράφων που είχαν στη διάθεσή τους, προκειμένου να επιλέγουν την κατά τη γνώμη τους εκάστοτε πιο αξιόπιστη γραφή.⁵ Ήδη οι Ωριγένης, Τερτυλλιανός και Ειρηναίος από τον 3ο αιώνα μ.Χ. προβαίνουν σε εύστοχες αντιπαραβολές γραφών σε διαφορετικά χειρόγραφα που είχαν στη διάθεσή τους, ακολουθούμενοι από μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας όπως οι Αθανάσιος, Βασίλειος και Χρυσόστομος⁶.

Το ενδιαφέρον για τις ποικίλες κειμενικές εκδοχές που απαντούν στα διάφορα χειρόγραφα συνεχίστηκε καθ' όλη την ιστορία της παράδοσης του κειμένου της Καινής Διαθήκης. Σημαντικό σταθμό στην εξέλιξη αυτήν αποτέλεσε η εφεύρεση της τυπογραφίας το 1439⁷. Για πρώτη φορά στην ιστορία υπήρξε η δυνατότητα αναπαραγωγής του ίδιου ακριβώς κειμένου σε χιλιάδες (και αργότερα σε εκατομμύρια) αντίτυπα. Αυτό φυσικά δεν σήμανε την αποφυγή λαθών ή αβλεπτημάτων στα εκδιδόμενα τυπωμένα κείμενα, εφόσον υπήρχαν τέτοια και στο πρωτότυπο ή στα πρωτότυπα χειρόγραφα. Εξάλλου διαφορές υπήρχαν και μεταξύ των διαφόρων έντυπων εκδόσεων. Το τυπωμένο κείμενο που αρχικά επικρατεί είναι το λεγόμενο *textus receptus*, το «παραληφθέν κείμενο», όπως θα το αποδίδαμε στα ελληνικά, το οποίο εξέδωσε ο Ολλανδός Ρωμαιοκαθολικός λόγιος Έρασμος (†1536) το 1516 στη Βασιλεία της Ελβετίας⁸. Αργότερα βιβλικοί επιστήμονες συνέχισαν την προσπάθεια συγκέντρωσης χειρογράφων, προκειμένου να προβούν σε κριτικές εκδόσεις της Καινής Διαθήκης. Αξιομνημόνευτα στη συνάφεια αυτήν είναι κατά χρονολογική σειρά τα ονόματα των John Mill (†1707), Johann Albrecht Bengel (†1752), Johann Jakob Wettstein (†1754), Johann Jakob Griesbach (†1812), Karl Lachmann (†1851), Brooke Westcott (†1901) και Fenton Hort (†1892), Constantin von Tischendorf (†1874), Hermann Freiherr von Soden (†1914), και βέβαια του Eberhard Nestle (†1913), του οποίου η έκδοση αποτέλεσε τη βάση για την επικρατούσα σήμερα παγκοσμίως κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης, που διαμορφώθηκε στη σημερινή της μορφή από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου του Münster Kurt Aland (†1994) και την επιστημονική ομάδα του⁹.

5. Βλ. σχετικά Donaldson, *References*, σ. 93–180.

6. Γενικά την ιστορία του εντύπου κειμένου της Καινής Διαθήκης βλ. Léon Vaganay και Christian-Bernard Amphoux, *An Introduction to New Testament Textual Criticism* (Cambridge: University Press, 1991), σ. 129–161.

7. Πα την ιστορική σημασία του *textus receptus* βλ. ό.π., σ. 129–137.

8. Πα μια κριτική θεώρηση των νεότερων και σύγχρονων κριτικών εκδόσεων της Καινής Διαθήκης βλ. Kurt Aland και Barbara Aland, *The Text of the New Testament: An Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism* (2η έκδ.: Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1989), σ. 3–47. Η εκδοτική ομάδα του καθηγητή Aland απαρτίζοταν από τους Barbara Aland, Ιωάννη Καραβιδόπουλο, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, και αρχικά τον Allen Wikgren.

Μεταφράσεις της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης μαρτυρούνται από αρχαιοτάτων χρόνων. Η Βίβλος μεταφράστηκε από πολύ νωρίς σε όλες τις σημαντικές αρχαίες και μεσαιωνικές γλώσσες και διαλέκτους (συριακά, λατινικά, αιθιοπικά, κοπτικά, αρμενικά, γεωργιανά, γοτθικά, σλαβικά κ.ο.κ.)⁹. Ειδικά οι ελληνόφωνες Εκκλησίες, ακολουθώντας την παράδοση των ελληνόφωνων Συναγωγών της ιουδαϊκής διασποράς, χρησιμοποίησαν εξ αρχής ως Βίβλο τους τη μετάφραση των Ο', στην οποία αργότερα προσέθεσαν τον κανόνα των βιβλίων της Καινής Διαθήκης, που ήταν πρωτοτύπως γραμμένα στην ελληνική γλώσσα. Ενώ μάλιστα η δυτική Εκκλησία χρησιμοποίησε ευρέως τη μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης που εκπόνησε ο άγιος Ιερώνυμος εκ του εβραϊκού κειμένου (*Vulgata*)¹⁰, οι Ορθόδοξες Εκκλησίες της Ανατολής χρησιμοποίησαν μεταφράσεις της Παλαιάς Διαθήκης στην εκάστοτε γλώσσα τους από την ελληνική μετάφραση των Ο'. Επρόκειτο κατ' ουσίαν για μετάφραση από μετάφραση. Σημειωτέον ότι η άποψη σύμφωνα με την οποία η μετάφραση των Ο' είναι πιο θεόπνευστη (!) από το εβραϊκό πρωτότυπο στα σημεία που διαφέρει από αυτό¹¹ είναι απολύτως εσφαλμένη, αρκεί να σκεφτούμε ότι ο Ιησούς Χριστός, που μιλούσε αραμαϊκά, δηλαδή τη γλώσσα των εβραίων της Παλαιστίνης της εποχής του, παρέθετε κατά τη διδασκαλία του χωρία από το εβραϊκό πρωτότυπο ή από αραμαϊκές μεταφράσεις του (*Targumorum*), και πάντως όχι από τη μετάφραση των Ο'¹².

Οι H.B.E. από της ιδρύσεώς τους το 1946 υπηρέτησαν με συνέπεια αυτό το οποίο ήδη η αρχαία Εκκλησία είχε εφαρμόσει, δηλαδή την κατά το δυνατόν διάδοση του εναγγελίου σε όλες τις ανθρώπινες γλώσσες, ώστε κανένας άνθρωπος να μην στερηθεί τη δυνατότητα του εναγγελισμού. Μάλιστα, το 1954, ο σπουδαίος αμερικανός γλωσσολόγος και μελετητής της Βίβλου Eugene A. Nida (†2011) αποφασίζει να εκπονήσει μια νέα κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης απευθυνόμενη ειδικά στους μεταφραστές των H.B.E., οι οποίοι εργάζονταν πλέον σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της υφηλίου, μεταφράζοντας τη Βίβλο σε εκατοντάδες γλώσσες και διαλέκτους. Κατ' αυτόν τον τρόπο όλες οι σύγχρονες μεταφράσεις της Καινής Διαθήκης θα είχαν μια ενιαία κειμενική πηγή (source text). Η κριτική αυτή

9. Βλ. για μια συνοπτική ιστορία των αρχαίων μεταφράσεων της Βίβλου Bruce M. Metzger, *The Bible in Translation: Ancient and English Versions* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2001), σ. 12–63.

10. Βλ. σχετικά Dennis Brown, «Jerome and the Vulgate», στο Alan J. Hauser και Duane F. Watson (εκδ.), *A History of Biblical Interpretation: The Ancient Period* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2003), σ. 355–379.

11. Βλ. μεταξύ άλλων Καλλίστου Ware, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία* (Ιστορία και Πολιτισμός 2' Νέα Σμύρνη: Άκριτας, 1996), σ. 317.

12. Αυτό ήταν ο κανόνας, αφού το ακροατήριό του ήταν ως επί το πλείστον αραμαϊόφωνοι ιουδαίοι της Παλαιστίνης, έστω και αν σε μεμονωμένες περιπτώσεις μίλησε ελληνικά με ελληνόφωνους ιουδαίους ή εθνικούς, βλ. σχετικά με το πρόβλημα Stanley E. Porter, *The Criteria for Authenticity in Historical-Jesus Research: Previous Discussion and New Proposals* (JSNTSS 191· Sheffield: Academic Press, 2000), σ. 126–180.

έκδοση δεν θα είχε στόχο της αυτό στο οποίο αποσκοπούν συνήθως οι κριτικές εκδόσεις, δηλαδή την αποκατάσταση του κειμένου της Καινής Διαθήκης σε μια μορφή όσο το δυνατόν εγγύτερη στο αρχικό ή έστω στο αρχικώς εκδεδομένο κείμενο¹³. Σημειωτέον ότι οι ανά τον κόσμο μεταφραστές πολλές φορές δεν διαθέτουν ειδικές επιστημονικές γνώσεις για την κριτική του κειμένου, αλλά και ευρύτερα για τη βιβλική επιστήμη. Έτσι, η κριτική έκδοση *The Greek New Testament* παραθέτει στον κριτικό μηχανισμό της τις διάφορες γραφές με αξιολογική σειρά και χωρίς την πληρότητα της έκδοσης *Nestle-Aland*¹⁴. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι μεταφραστές θα μπορούσαν να στηριχθούν στα πορίσματα της επιστήμης της Κριτικής του Κειμένου της Καινής Διαθήκης για την εκάστοτε επιλογή τους ως προς το υπό μετάφραση κείμενο¹⁵.

Ο Nida, βέβαια, μη έχοντας ο ίδιος την απαιτούμενη επιστημονική υποδομή και εξειδίκευση, δεν μπορούσε να φέρει σε πέρας ένα τέτοιο εγχείρημα. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου προγράμματος επεδίωξε τη συνεργασία με τη Γερμανική Βιβλική Εταιρία και τον καθηγητή Kurt Aland, ο οποίος το 1952 είχε αναλάβει τη συνέχιση της προαναφερθείσας κριτικής έκδοσης της Καινής Διαθήκης από τον Eberhard Nestle. Η μετεξέλιξη της έκδοσης αυτής είναι σήμερα γνωστή ως Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*¹⁶, και χρησιμοποιείται σε όλα σχεδόν τα πανεπιστήμια του κόσμου, πλην αυτών της Βόρειας Αμερικής, στα οποία έχει επικρατήσει η *The Greek New Testament*. Οι δύο αυτές εκδόσεις ταυτίζονται επί του παρόντος ως προς το καινοδιαθηκικό κείμενο που παραθέτουν, αλλά διαφοροποιούνται ως προς τη λογική που διέπει τον κριτικό μηχανισμό τους. Ενώ η *The Greek New Testament* απευθύνεται πρωτίστως σε μεταφραστές της Καινής Διαθήκης, η έκδοση *Nestle-Aland* απευθύνεται πρωτίστως σε βιβλικούς επιστήμονες και ερευνητές.

Η συνεργασία αυτή μεταξύ Ηνωμένων Βιβλικών Εταιριών, Γερμανικής Βιβλικής Εταιρίας και Ινστιτούτου της Έρευνας του Κειμένου της Καινής Διαθήκης (Institut für

13. Βλ. Roger L. Omanson, *A Textual Guide to the Greek New Testament: An Adaptation of Bruce M. Metzger's Textual Commentary for the Needs of Translators* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006), 12· David Trobisch, *Die 28. Auflage des Nestle-Aland: Eine Einführung* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2013), σ. 10. Την εν γένει προβληματική αναλύει ο Michael W. Holmes, «From "Original" Text to "Initial" Text: The Traditional Goal of New Testament Textual Criticism in Contemporary Discussion», στο Bart D. Ehrman και Michael W. Holmes (εκδ.), *The Text of the New Testament in Contemporary Research: Essays on the Status Quaestionis* (2η έκδ.· Leiden: Brill, 2013), σ. 637–688.

14. Βλ. σχετικά Barbara Aland, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini και Bruce M. Metzger (εκδ.), *The Greek New Testament* (4η έκδ. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983), σ. 5.

15. Βλ. σχετικά με την ιστορία και τη λογική της εκδόσεως δ.π., σ. viii–x.

16. Βλ. σχετικά με την ιστορία της εκδόσεως αυτής Barbara και Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini και Bruce M. Metzger (εκδ.), *Nestle-Aland: Novum Testamentum Graece* (28η έκδ. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012), σ. 1–3.

neutestamentliche Textforschung) στο Πανεπιστήμιο του Münster συνεχίστηκε, ενώ η εκδοτική επιτροπή διευρύνθηκε με τους διακεκριμένους ερευνητές από τον διεθνή επιστημονικό χώρο της Κριτικής του Κειμένου της Καινής Διαθήκης Matthew Black, Carlo Martini, Bruce Metzger, Allen Wikgren, καθώς και τον σήμερα τιμώμενο καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννη Καραβιδόπουλο. Τον Kurt Aland διαδέχθηκε στη διεύθυνση του ανωτέρω Ινστιτούτου η σύζυγός του καθηγήτρια Barbara Aland και εκείνη ο νυν διευθυντής του Ινστιτούτου και μαθητής της, καθηγητής Holger Strutwolf. Προσφάτως, η κοινή και για τις δύο προαναφερθείσες εκδόσεις επιτροπή ανανεώθηκε, και τη θέση των παλαιών καθηγητών έλαβαν ως μέλη της οι Holger Strutwolf, Klaus Wachtel, Steve Pisano, David Trobisch, David Parker, καθώς και ο ομιλών. Οι λεγόμενες «συνοπτικές εκδόσεις» (concise editions) τείνουν πλέον να αποτυπώνουν τα πορίσματα της εκτενούς έρευνας που πραγματοποιείται για τη μεγάλη κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης *Novum Testamentum Graecum: Editio Critica Maior*, η οποία περιλαμβάνει στον κριτικό μηχανισμό της όλες τις γνωστές παραλλαγές του καινοδιαθηκικού κειμένου, και όχι μόνον τις σημαντικότερες εξ αυτών¹⁷. Η έκδοση αυτή αποτελεί κοινό ερευνητικό πρόγραμμα του προαναφερθέντος Ινστιτούτου Έρευνας του Κειμένου της Καινής Διαθήκης του Πανεπιστημίου του Münster και του Ινστιτούτου Κειμενικής Επιστήμης και Ηλεκτρονικών Εκδόσεων (Institute for Textual Scholarship and Electronic Editing) του Πανεπιστημίου του Birmingham.

Πίσω από τη μετάφραση της Καινής Διαθήκης επί τη βάσει ενός κριτικού, και επομένως αξιόπιστου επιστημονικά κειμένου, κρύβονται αρκετοί σημαντικοί λόγοι, όπως (α) το να υπάρχει ένα ενιαίο κείμενο, και όχι πλειάδα κειμένων, τα οποία κατά το δοκούν να επιλέγονται από τους μεταφραστές (β) το να είναι το κείμενο αυτό όσο γίνεται πιο αξιόπιστο φιλολογικά και ιστορικά, ώστε και η μετάφραση να είναι αντιστοιχώς αξιόπιστη· (γ) το να διευκολυνθούν οι διαγλωσσικές συνεργασίες μεταξύ των μεταφραστών, αφού το κείμενο βάσης θα είναι κοινό· (δ) το να έχουν οι μεταφραστές στη διάθεσή τους ένα βασικό βοήθημα, ώστε να μπορούν να αποφασίζουν ποια γραφή να προτιμήσουν, χωρίς να χρειάζεται απαραίτητως να διαθέτουν ειδικές επιστημονικές γνώσεις και σπουδές επί της Κριτικής του Κειμένου της Καινής Διαθήκης.

Με τα παραπάνω συμπλέει η αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η αξιοπιστία του κειμένου είναι ανάλογη προς την αρχαιότητά του¹⁸. Χωρίς βέβαια αυτό να αποτελεί

17. Βλ. σχετικά με την ιστορία και τη λογική της εκδόσεως αυτής, η οποία αποτελεί δεύτερη έκδοση μετά την πρώτη έκδοση του 1997, Barbara Aland, Gerd Mink, Holger Strutwolf και Klaus Wachtel (εκδ.), *Novum Testamentum Graecum: Editio Critica Maior IV: Die Katholischen Briefe* (2η έκδ.) Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2013), σ. vii-xvi, σ. 1-10.

18. Βλ. για την όλη σχετική προβληματική James Keith Elliott, *Textual Criticism: The Application of Thoroughgoing Principles: Essays on Manuscripts and Textual Variation* (NovTSup 137 Leiden: Brill, 2010), σ. 13-39.

απόλυτο κριτήριο, η λογική των κριτικών εκδόσεων μέχρι τώρα ήταν σε γενικές γραμμές ότι όσο πιο αρχαίο είναι ένα χειρόγραφο, τόσο πιο κοντά βρίσκεται (θεωρητικά τουλάχιστον) προς το αρχικό (αυτόγραφο), ή έτσι προς το αρχικώς εκδεδομένο κείμενο¹⁹. Η λογική αυτή δεν ήταν και δεν είναι ίσως άσχετη από την προτεσταντική σχετικοποίηση της έννοιας και της αξίας της εκκλησιαστικής παραδόσεως, καθώς και από την προσπάθεια επιστροφής του μεταρρυθμιστικού κινήματος στα δεδομένα της αρχέγονης Εκκλησίας. Μια τέτοια προσπάθεια απαιτούσε και ένα κείμενο αποκεκαθαρμένο από τις ύστερες, εκούσιες ή ακούσιες, αλλοιώσεις του. Κοντολογής, ίσχυσε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα το αξιώμα: όσο πιο κοντά στην αρχική διατύπωση των καινοδιαθηκικών κειμένων, τόσο πιο κοντά και στο πνεύμα του αρχέγονου Χριστιανισμού.

Ωστόσο, η τάση αυτή αμφισβητήθηκε έντονα τις τελευταίες δεκαετίες²⁰. Όλο και περισσότερο τονίζεται πλέον η αξία του λεγόμενου βυζαντινού τύπου κειμένου²¹, ο οποίος σταδιακά επικράτησε στο ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οδηγώντας την παράδοση του κειμένου της Καινής Διαθήκης σε μια σχετική κειμενική ομοιομορφία²². Από επιστημονικής πλευράς είναι πλέον σαφές ότι υπάρχουν μεταγενέστερα χειρόγραφα, που όμως εμπεριέχουν -εν μέρει τουλάχιστον- παλαιότερο και πιο αξιόπιστο κείμενο από προγενέστερα χειρόγραφα²³. Είναι επίσης σαφές ότι το κείμενο της Καινής Διαθήκης δεν είναι ένα νεκρό μνημείο του παρελθόντος, αλλά, όπως έχει επισημάνει ο David Parker, ένα «ζωντανό κείμενο»²⁴ που αλλάζει και εξελίσσεται. Είναι λοιπόν σημαντικό, όπως συμβαίνει και με κάθε ζωντανό οργανισμό, να μπορούμε να παρακολουθήσουμε όλα τα στάδια της εξέλιξής του, χωρίς να αξιολογούμε το καθένα από αυτά σε σχέση με τα προγενέστερα ή τα μεταγενέστερά του. Πρόκειται για μια σχετικά νέα θέση στην ιστορία της Κριτικής του Κειμένου της Καινής Διαθήκης, η οποία προσεγγίζει τη σταθερή αντίληψη της Ορθόδοξης Εκκλησίας σχετικά με

19. Βλ. παραπάνω σημ. 13. Βλ. επίσης τη σχετική ανάλυση και κριτική σε αυτόν τον τρόπο θεώρησης των στόχων της Κριτικής του Κειμένου της Καινής Διαθήκης από τον David C. Parker, *The Living Text of the Gospels* (Cambridge: University Press, 1997), σ. 3–7.

20. Βλ. τη σχετική ανάλυση του Lee Martin McDonald, *The Biblical Canon: Its Origin, Transmission, and Authority* (Grand Rapids, MI: Baker, 2006), σ. 595–600.

21. Βλ. σχετικά Daniel B. Wallace, «The Majority Text Theory: History, Methods, and Critique», στο Ehrman και Holmes (εκδ.), *Text of the New Testament*, σ. 297–320.

22. Βλ. σχετικά Scott Charlesworth, «Indicators of 'Catholicity' in Early Gospel Manuscripts», στο Charles E. Hill και Michael J. Kruger (εκδ.), *The Early Text of the New Testament* (Oxford: University Press, 2012), σ. 37–48.

23. Πβλ. Jacobus H. Petzer, «The History of the New Testament Text: Its Reconstruction, Significance and Use in New Testament Textual Criticism», στο Barbara Aland και Joël Delobel (εκδ.), *New Testament Textual Criticism, Exegesis, and Early Church History: A Discussion of Methods* (CBET 7 Kampen: Pharos, 1994), σ. 16–17.

24. Βλ. Parker, *Living Text*, σ. 203–213.

τη χειρόγραφη παράδοση της Καινής Διαθήκης.

Στο πλαίσιο της αντίληψης αυτής ο καθηγητής Βασίλειος Αντωνιάδης από τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης εκπόνησε και δημοσίευσε το 1904 κατά παραγγελία του Οικουμενικού Πατριαρχείου μια κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης²⁵, η οποία αποτύπωνε την ύστερη μορφή του βυζαντινού κειμένου, όπως αυτό διαμορφώθηκε και χρησιμοποιήθηκε στην τοπική Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως²⁶. Ο Αντωνιάδης έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στα καινοδιαθηκικά κείμενα που χρησιμοποιούνται στις ακολουθίες της Εκκλησίας²⁷ δημιουργώντας ένα υβρίδιο, το οποίο έλαβε την έγκριση της «Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας» και επικράτησε στις ελληνόφωνες εκκλησίες ως το ad hoc συνεχές κείμενο της Καινής Διαθήκης, χωρίς ωστόσο η χρήση του να επεκταθεί πλήρως στα λατρευτικά κείμενα²⁸.

Ο στόχος του Αντωνιάδη δεν ήταν η προσέγγιση του αρχικού κειμένου, αλλά η αποκατάσταση της μορφής του κειμένου που χρησιμοποιήθηκε σε μια συγκεκριμένη εποχή και γεωγραφική περιοχή²⁹. Αυτό δείχνει και το πού πραγματικά έγκειται το ενδιαφέρον της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ενώ και για την Καθολική Εκκλησία η έννοια της παράδοσης είναι άκρως σημαντική, η Εκκλησία ωστόσο αποδέχθηκε και υιοθέτησε το κριτικό κείμενο της Καινής Διαθήκης ως βάση για τις μεταφράσεις της. Αντίθετα η Ορθόδοξη Εκκλησία ουδέποτε το αποδέχθηκε, καθότι γι' αυτήν δεν είναι σημαντικό, όπως φαίνεται από το πείραμα του λεγόμενου «Πατριαρχικού Κειμένου», το να φτάσουμε κατά το δυνατόν εγγύτερα στο αρχικό κείμενο, αλλά το να αποτυπώσουμε το κείμενο που ήταν εν χρήσει από την Ορθόδοξη Εκκλησία κατά την περίοδο της ακμής της και της πλήρους ανάπτυξης της ταυτότητας και της ιδιοπροσωπίας της, δηλαδή πρωτίστως μετά το οριστικό σχίσμα με τη Δυτική Εκκλησία (1054) και μέχρι την έναρξη της περιόδου της Τουρκοκρατίας (1453).

Το 1999 κατά τη συνάντηση εκπροσώπων των Ορθοδόξων Εκκλησιών και των Ηνωμένων Βιβλικών Εταιριών στο El Escorial της Ισπανίας οι εκπρόσωποι της Εκκλησίας της Ελλάδος έθεσαν το αίτημα της εκπόνησης μιας νέας κριτικής έκδοσης του Βυζαντινού κειμένου της Καινής Διαθήκης μετά την παρέλευση εκατό σχεδόν ετών

25. Η Καινή Διαθήκη έγκρισει τής Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (εκδ. Βασίλειος Αντωνιάδης: Κωνσταντινούπολις: Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον, 1904).

26. Ο.π. γ' –ε'.

27. Ο.π. ε' –στ' πρβλ. Ιωάννη Δ. Καραβιδόπουλου, «Η Πατριαρχική Έκδόση της Καινής Διαθήκης του 1904 και η αξία των βυζαντινών εκλογαδίων», στου ίδιουν, *Βιβλικές Μελέτες Γ'* (Βιβλική Βιβλιοθήκη 28: Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2004), σ. 324–326.

28. Βλ. για την ιστορία και την επίδραση του Πατριαρχικού Κειμένου κατά τον ένα αιώνα ζωής του ό.π., σ. 317–328.

29. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Αντωνιάδης στον πρόλογο της εκδόσεώς του, «σκοπὸν προέθετο ἡ ἔκδοσις αὐτῆς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχαιοτέρου κειμένου τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, καὶ μάλιστα τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως», Ή Καινὴ Διαθήκη, α'.

από την έκδοση του Αντωνιάδη, αυτήν τη φορά σε συνεργασία με τις Η.Β.Ε. Το αίτημα αυτό είχε ως καρπό του ένα ερευνητικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε από το προαναφερθέν Ινστιτούτο Κειμενικής Κριτικής και Ηλεκτρονικών Εκδόσεων του Πανεπιστημίου του Birmingham υπό τον Roderic Mullen με τη συμμετοχή και του καθηγητή κ. Ιωάννη Καραβιδόπουλου. Το πρόγραμμα αυτό ολοκλήρωσε την κριτική έκδοση του κατά Ιωάννη Ευαγγελίου με βάση ένα συγκεκριμένο βυζαντινό χειρόγραφο συνεχούς κειμένου, το μικρογράμματο 35, και λαμβάνοντας υπόψιν επιλεγμένα χειρόγραφα της εποχής³⁰. Το εν λόγω κείμενο εκδόθηκε μάλιστα με πρόλογο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Δημητριάδος και Προέδρου της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας κ. Ιγνατίου³¹. Δυστυχώς όμως αγνοήθηκε στην πράξη από το σύνολο των ελληνόφωνων Ορθοδόξων Εκκλησιών, με αποτέλεσμα η προσπάθεια αυτή να μη συνεχιστεί με την έκδοση και άλλων βιβλίων της Καινής Διαθήκης.

Όλες οι μεταφραστικές απόπειρες εντός του εν Ελλάδι Ορθόδοξου εικκλησιαστικού χώρου συνεχίζουν να πραγματοποιούνται μέχρι και σήμερα επί τη βάσει του ήδη παλαιότερου των εκατό ετών «Πατριαρχικού Κειμένου». Αναπόφευκτα τίθεται λοιπόν το ερώτημα αν η πρακτική αυτή μπορεί και πρέπει να συνεχιστεί ή αν, αντίθετα, έχει ωριμάσει η ανάγκη για μια νέα έκδοση, η οποία θα λαμβάνει υπόψη της περισσότερα χειρόγραφα³², θα χρησιμοποιεί τη σύγχρονη επιστημονική μεθοδολογία, και βέβαια θα διορθώσει τις ατέλειες της παλαιάς έκδοσης³³. Όμως το εύλογο αυτό ερώτημα οδηγεί σε περαιτέρω ερωτήματα:

Έχουμε πραγματικά ανάγκη ως Ορθόδοξη Εκκλησία ένα κριτικό κείμενο, προκειμένου να μεταφράσουμε την Καινή Διαθήκη στο σύγχρονο γλωσσικό μας ιδίωμα; Και αν ναι, για ποιον λόγο;

Μια κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης μπορεί να χρησιμοποιηθεί με δύνα διαφορετικούς τρόπους:

1) Υπάρχει το ενδεχόμενο μια τέτοια έκδοση να καταστεί στην πράξη τρόπον τινά «κανονικό» κείμενο εκτοπίζοντας τις υπόλοιπες εκδόσεις. Αυτό συνέβη στο πλαίσιο της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας με την κριτική έκδοση Nestle-Aland, Novum Testamentum Graece, η οποία από κοινού με τη δίδυμή της έκδοση The Greek New Testament έχει πλέον εκτοπίσει σχεδόν ολοκληρωτικά κάθε άλλη κριτική ή μη έκδοση

30. *The Gospel according to John in the Byzantine Tradition* (εκδ. υπό Roderic L. Mullen, Simon Crisp και D.C. Parker με τη συνεργασία των W.J. Elliott, U.B. Schmid, R. Kevern, M.B. Morrill και C.J. Smith· Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007), σ. iii–xii.

31. Ό.π.

32. Στον τομέα αυτόν έχουν γίνει άλματα τα τελευταία 100 χρόνια με την ανακάλυψη πολλών χειρογράφων, τη φωτογράφισή τους και εσχάτως την ψηφιοποίησή τους.

33. Πα τα προβλήματα που παρουσιάζουν οι σύγχρονες εν χρήσει εκδόσεις της Καινής Διαθήκης, και συνεπώς και των μεταφράσεών της στον ελλαδικό και εν γένει ελληνόφωνο χώρο βλ. ενδεικτικά Καραβιδόπουλον, ό.π., σ. 317–323.

της Καινής Διαθήκης. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, ειδικά σε μεταφραστικά πρόγραμματα ή κατά την πανεπιστημιακή διδασκαλία και την εκκλησιαστική ερμηνεία, η συγκεκριμένη έκδοση απώλεσε τον χαρακτήρα του κριτικού κειμένου ταυτίζομενη στην πράξη με το αυθεντικό κείμενο της Καινής Διαθήκης³⁴.

2) Μια κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης ωστόσο μπορεί να λειτουργήσει και με διαφορετικό τρόπο, όταν δεν προκρίνει κάποια συγκεκριμένη γραφή ή έναντι όλων των υπολοίπων, αλλά παραθέτει απλώς τις διαφορετικές κειμενικές εκδοχές της χειρόγραφης παράδοσης αφήνοντας τον εκάστοτε μελετητή να αποφασίσει για το ποια γραφή είναι προτιμητέα. Μια τέτοια κριτική έκδοση της Καινής Διαθήκης αποτελεί κατ' ουσίαν μια επίτομη βιβλιοθήκη μαρτύρων της χειρόγραφης παράδοσης, που οργανώνονται και παρουσιάζονται εις τρόπον, ώστε να είναι προσβάσιμοι στο ευρύ κοινό³⁵.

Τηρουμένων των αναλογιών η δεύτερη περίπτωση αντικατοπτρίζει την αντίληψη και την πράξη της αρχαίας Εκκλησίας για τη χειρόγραφη παράδοση της Καινής Διαθήκης. Στην αρχαία Εκκλησία ήταν εν χρήσει πλειάδα χειρογράφων με λιγότερο ή περισσότερο σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, στα οποία υπήρχε ελεύθερη πρόσβαση, με αποτέλεσμα μια αξιοσημείωτη διαφορετικότητα και ποικιλότητα στην ανάγνωση της Καινής Διαθήκης σε τοπικό και οικουμενικό επίπεδο³⁶. Εάν η αρχαία Εκκλησία επεδίωκε πραγματικά να επιβάλει απόλυτη ομοιομορφία στη χειρόγραφη παράδοσή της, θα το επετύγχανε με σχετική ευκολία, όπως φαίνεται από το παράδειγμα της εβραϊκής Βίβλου, η οποία αρχικά υπήρχε κείμενο με ποικιλία στη χειρόγραφη παράδοσή της, αργότερα όμως ενοποιήθηκε σε απόλυτο βαθμό, καθώς επεκράτησε μια συγκεκριμένη γραφή, ενώ όλα τα χειρόγραφα που διέσωζαν άλλες γραφές καταστράφηκαν συστηματικά, με αποτέλεσμα τη (σχεδόν) ολοσχερή εξαφάνισή τους³⁷. Στην περίπτωση της χριστιανικής Βίβλου ωστόσο, και ειδικά της Καινής Διαθήκης, ούτε η αρχαία ούτε η βυζαντινή, αλλά ούτε και η δυτική-ρωμαϊκή εκκλησία θεώρησαν σκόπιμο να επιβάλουν μια τόσο αυστηρή ομογενοποίηση του κειμένου της, αφού αποτελούσε παγιωμένη αντίληψη ότι το πνεύμα των κειμένων και όχι η διατύπωση του γράμματός τους ήταν που είχε σημασία. Η ποικιλότητα της χειρόγραφης παράδοσης δεν ερμηνεύθηκε τελικά ως απειλή για το πνεύμα της Καινής Διαθήκης, αλλά ως εμπλουτισμός του, αφού έδινε στην πράξη τη δυνατότητα πολλαπλών ερμηνειών του

34. Πβλ. David C. Parker, *An Introduction to New Testament Manuscripts and Their Texts* (Cambridge: University Press, 2008), σ. 183–184.

35. Σε μια τέτοια έκδοση το βάρος δεν θα πέσει στο παρατιθέμενο καινοδιαθηκικό κείμενο – είτε αντό αποτελεί καταγραφή ενός συγκεκριμένου χειρογράφου (διπλωματική έκδοση) είτε ένα «εκλεκτικό» κείμενο, όπως είναι το κείμενο της έκδοσης Nestle-Aland – αλλά στον κριτικό μηχανισμό.

36. Βλ. Parker, *Living Text*, σ. 203–204.

37. Πβλ. Parker, *Introduction*, σ. 185–190.

ιδιου χωρίου, που αποτυπώνουν διαφορετικές μεταξύ τους ερμηνευτικές παραδόσεις, οι οποίες συγκλίνουν ως προς το πνεύμα, παρά το διαφορετικό ενίστε γράμμα.

Μετά την εφεύρεση της τυπογραφίας ο πλούτος αυτός χάθηκε σταδιακά, για να ανακαλυφθεί εκ νέου με την άνθιση των κριτικών εκδόσεων, οι οποίες ωστόσο έθεσαν ως κύριο στόχο τους, όπως είδαμε προηγουμένως, όχι το να αποκαλύψουν την ποικιλότητα των κειμενικών μορφών, και κατά προέκταση και των επί μέρους εικλησιαστικών παραδόσεων, αλλά το να προσεγγίσουν κατά το δυνατόν το αρχικό κείμενο. Ο στόχος αυτός μπορεί να είναι σημαντικός από επιστημονικής πλευράς, αφήνει όμως ασυγκίνητη τη συντριπτική πλειονότητα των μελών της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι στην Ορθόδοξη Εκκλησία δεν υπάρχει ανάγκη κάποιας κριτικής έκδοσης της Καινής Διαθήκης. Αντίθετα μάλιστα, ίσως να υπάρχει ανάγκη περισσότερων της μίας κριτικών εκδόσεων, ανάλογα με την εκάστοτε υπό προσέγγιση περίοδο της εκκλησιαστικής ζωής και τη φάση εξέλιξης του κειμένου της Καινής Διαθήκης.

Αντίστοιχα, ίσως δεν χρειαζόμαστε ως Ορθόδοξη Εκκλησία μόνο μία μετάφραση, αλλά περισσότερες, ανάλογα όχι μόνο με το εκάστοτε αναγνωστικό κοινό στο οποίο απευθυνόμαστε ως μεταφραστές, αλλά και με το κείμενο το οποίο επιλέγουμε να μεταφράσουμε. Για να επιστρέψω στο παράδειγμα του «Πατριαρχικού Κειμένου», η μετάφραση από το κείμενό του μεταφέρει στο γλωσσικό ιδίωμα των σύγχρονων Ελλήνων ένα κείμενο κοντά σε αυτό που ήταν εν χρήσει από την Εκκλησία της Κωνσταντινούπολεως στο πρώτο μισό της δεύτερης χιλιετίας μ.Χ. Άλλα ένα τέτοιο κείμενο δεν μπορεί να ταυτίζεται με το κείμενο της σύνολης Ορθόδοξης Εκκλησίας ούτε να εξαντλήσει τον πλουραλισμό και την ποικιλότητα της χειρόγραφης παράδοσής της.

Άραγε είναι ουτοπικό το ανωτέρω αίτημα για πολλαπλές κριτικές εκδόσεις και μεταφράσεις; Προς το παρόν φαίνεται να είναι. Ωστόσο ζόύμε σε μια εποχή ραγδαίων εξελίξεων από επιστημονικής και τεχνολογικής πλευράς. Πράγματα που πριν από λίγα χρόνια θεωρούνταν αδιανότητα, τώρα αποτελούν μέρος της καθημερινότητάς μας. Η ψηφιοποίηση των χειρογράφων της Καινής Διαθήκης και η κατάλληλη επεξεργασία τους μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τη δημιουργία ψηφιακών κριτικών εκδόσεων και επομένως για την αντίστοιχη προσαρμογή ήδη διαθέσιμων μεταφράσεων ανάλογα με τους αποδέκτες τους ή με τους εκάστοτε στόχους των μεταφραστών³⁸.

Οι Ηνωμένες Βιβλικές Εταιρίες υπηρέτησαν, αρχικά ως εναγγελικές οργανώσεις, αλλά εν συνεχείᾳ ως οικουμενικοί οργανισμοί με συνέπεια και αγιδιοτέλεια τη διάδοση του λόγου του Θεού σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Χρησιμοποίησαν προς τούτο διάφορες εκδόσεις του κειμένου της Καινής Διαθήκης, από το *Textus Receptus*, μέχρι και τη σύγχρονη κριτική του έκδοση. Και οι ίδιες οι Ηνωμένες Βιβλικές Εταιρίες έχουν πλέον σήμερα κατανοήσει ότι ειδικά στον Ορθόδοξο χώρο καμία κριτική έκδοση

38. Βλ. σχετικά Parker, *Introduction*, σ. 100–106, σ. 200–206.

δεν μπορεί να αποτελέσει το κείμενο βάσης για τη μετάφραση της Καινής Διαθήκης. Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει στον τομέα αυτό να συντελείται μια σημαντική αλλαγή πολιτικής στις Ηνωμένες Βιβλικές Εταιρίες, η οποία θα μπορούσε να εξελιχθεί σε «αλλαγή παραδείγματος». Δεν είμαστε σε θέση να προβλέψουμε πού θα μπορούσε να οδηγήσει αυτή η αλλαγή και πόσο βαθιά θα είναι, είναι όμως οπωσδήποτε ευπρόσδεκτη, στον βαθμό που λαμβάνει υπόψιν και αξιοποιεί τις παραδόσεις των κατά τόπους χριστιανικών Εκκλησιών (συμπεριλαμβανομένων και των Ορθοδόξων Εκκλησιών) στο θέμα της κειμενικής παράδοσης της Καινής Διαθήκης. Ευχής έργον θα είναι οι Ορθόδοξες Εκκλησίες να μετάσχουν ενεργά σε αυτήν τη γόνιμη διεργασία προς ανάδειξη της πολυμορφίας της χειρόγραφης παράδοσής τους, και κατά συνέπεια του πλούτου του κηρύγματος και της θεολογίας τους.